

DEFENSOR

L E G I S

Pääkirjoitus DL 3/2006

OIKEUSTURVAN HOITOTAKUU VAARANTUU

(Die Plefegarantie des Rechtsschutzes ist gefährdet)

Suomea sitovat oikeusturvatakeita koskevat määräykset erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa sekä perustuslakimme 21 §:ssä. Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu perusoikeus päästä oikeuteen sekä saada kohtuullisessa ajassa asiaan ratkaisu. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen soveltamiskäytännössä on täsmennetty oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin, ennen kaikkea oikeudenkäynnin keston, vaatimuksia.

Suomen on järjestettävä ja resursoitava lainkäyttöjärjestelmänsä siten, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset toteutuvat. Laiminlyönnin sattuessa valtio joutuu, ja on usein joutunutkin, hyvittämään ihmisoikeusloukkaukset rahakorvauksin. Ehdoton vaatimus on, ettei mikään yksittäinen juttu saa odottaa käsittelyä ja ratkaisua liian pitkään, näin riippumatta kulloinkin vallitsevassa järjestelmässä olevista resursseista. Oikeuslaitoksemme perusvelvollisuutena on myös käsitellä ja ratkaista kaikki asianosaisten vireille panemat asiat valikoimatta asioita tai asiakkaita ja riippumatta asian tai asiakkaan yhteiskunnallisesta merkityksestä.

Yhteiskuntamme lainkäyttöjärjestelmään sisältyy oikeusturvan hoitotakuu, joka on verrattavissa terveydenhoidon hoitotakuuseen. Oikeussuoja ja terveys ovat hyvinvointiyhteiskunnan erityisessä suojeluksessa ja oikeus niiden hoitamiseen kohtuullisessa ajassa täysin verrattavissa toisiinsa.

Oikeusministeriön hallinnonalaan kuuluvat tuomioistuinlaitos, syyttäjälaitos, ulosottoimi, vankeinhoito ja muutama erillisvirasto sekä lisäksi ministeriön lainsäädännöllinen valmistelu. Oikeusministeriön hallinnonala käsittää poikkeuksellisen paljon oikeusturvaan liittyviä asioita.

Oikeushallinto ei ole perinteisesti ollut poliitikkojen ja virkamiesten resursoinnissa kakunjaon kärkisijoilla. Seurauksena ovat tuomioistuinten asiaruuhkat ja pitkittyneet käsittelyajat, tuomarien ja syyttäjien alipalkkaus työn vaativuuteen ja vastuullisuuteen nähden, julkisen oikeusavun palkkioiden mataluus ja monet muut asiat.

Valtioneuvoston 21.3.2006 tekemä valtionalouden kehyspäättös vuosille 2007 – 2011 (VNS 2/2006 vp) ja siihen sisältyvä tuottavuusohjelma merkitsevät oikeusministeriön hallinnonalalla noin 720 henkilötyövuoden supistusta, josta tuomioistuinten osalle kohdistuu yli 200 henkilötyövuotta. Alenevien budjettikehysten vuoksi yleisten tuomioistuinten henkilöstöä vähennetään jo tänä vuonna noin 60 henkilötyövuodella ja ensi vuoden arviot ovat vastaavaa suuruusluokkaa. Oikeudenhoidon eri osapuolet ovat esittäneet yhteisen huolensa suunnitelluista leikkauksista.

Valtioneuvoston hyväksymä julkisen sektorin tuottavuusohjelma ei kaavamaisuudessaan huomioi oikeusministeriön hallinnonalan erityispiirteitä. Oikeusministeriön hallinnonalalla, joka kokonaisuudessaan muodostaa vain vajaat kaksi prosenttia valtion talousarvion loppusummasta, kaavaillut henkilöstöleikkaukset eivät lisää tuottavuutta vaan vaarantavat yhteiskuntaamme sitovan oikeusturvan hoitotakuun.

Lainkäytön henkilöstöleikkauksia ei voida korvata tietotekniikalla tai vastaavilla tuottavuutta muilla aloilla yleensä lisäävillä keinoilla. Tuomareiden ja syyttäjien työ on pääosin yksilökeskeistä ajatustyötä, jossa asiakirjoihin perehdytään, asioita käsitellään istunnoissa ja asiat ratkaistaan. Tietotekniikka ja tekniset apuvälineet helpottavat tuomareiden ja syyttäjien työtä, mutteivät tätä korvaa. Henkilöstöressurssien vähentämisellä ei lisätä tuottavuutta vaan lainkäyttöjärjestelmä ajetaan kriisiin. Kynnys oikeuteen pääsyyn nousee, oikeudenkäynnit pitkittyvät ja ratkaisujen laatu heikkenee, mikä taas johtaa useampien asioiden siirtymiseen muutoksenhakuvaiheeseen ja prosessien kokonaiskeston venymiseen.

Oikeusministeriössä suunniteltavat oikeudenkäyntimenettelyä koskevat uudistukset eivät myöskään korvaa henkilöstöleikkauksia vaan niiden tarkoitus on pikemminkin kehittää oikeudenkäyntimenettelyä ja parantaa oikeuden saatavuutta. Niiden tuottamat mahdolliset kustannussäästöt näkyvät pitkällä aikavälillä. Suunnitellut henkilöstövähennykset eivät myöskään ole korvattavissa kohdentamalla uudelleen oikeusministeriön hallinnonalan jo olemassa olevia resursseja. Esimerkiksi vankeinhoidon resurssivaje on kasvavan vankiluvun vuoksi edelleen olemassa.

Vuonna 2005 käräjäoikeuksiin saapui 767.702 asiaa (ratkaistiin vähän tätä enemmän), hovioikeuksiin saapui noin 12.500 asiaa (ratkaistiin vähän tätä enemmän) ja korkeimpaan oikeuteen saapui ja siellä ratkaistiin noin 3150 asiaa, joista suurin osa valituslupahakemuksia. Erityisesti pääkaupunkiseudulla ja eräissä muissa kasvukeskuksissa asioiden käsittelyajat ovat osin olleet kohtuuttoman pitkiä. Tämä johtuu osittain työtä vaativien laajojen ja oikeudellisesti vaikeiden riita- ja rikosasioiden keskittymisestä pääosin pääkaupunkiseudulle ja rikosasioiden pääkäsittelyiden yleisemmästä peruuntumisesta pääkaupunkiseudulla vastaajien haastamisongelmien vuoksi.

Suunnitellut henkilöstövähennykset kohdentuvat nimenomaan yleisiin tuomioistuimiin, erityisesti käräjäoikeuksiin ja hovioikeuksiin. Tämä on huolestuttavaa, sillä oikeudenkäyntien painopistettä tulisi nimenomaan keskittää alioikeuksiin. Käräjäoikeuksien kokoonpanoja vahvistamalla voitaisiin parantaa prosessien valmistelua ja johtoa sekä ratkaisujen laatua ja näin vähentää valituksia hovioikeuksiin. Oikeusprosesseihin saataisiin tehoa myös tuomarikunnan erikoistumista ja koulutusta ja työtapoja kehittämällä sekä avaamalla ennakkoluulottomammin tuomarinuraa. Tuomioistuinlaitoksessa voisi myös kokeilla joustavampia järjestelyjä, joilla tuomarikapasiteettia voitaisiin isoissa ja erityisosaamista vaativissa jutuissa ohjata ratkaistavien asioiden luokse. Oikeusprosessien tuotantokapeikkoihin on löydettävissä ratkaisuja innovatiivisuudella ilman että oikeusturvaa vaarannetaan.

Oikeudenhoidon resursseja ei tule leikata, vaan resurssit tulee kohdentaa tulevaisuudessa paremmin niihin asioihin ja foorumeihin, joissa tarve on suurin. Tällä vältetään myös oikeuslaitostamme uhkaava alueellinen eriarvoisuus.

Kari Lautjärvi